

DIANA SORIĆ
Sveučilište u Zadru
disoric@unizd.hr

UDC: 821.124(497.5)-6.09

MAJA CIFREK
Samostalni istraživač
majacifrek@gmail.com

DVA UTJEŠNA PISMA ANTUNA VRANČIĆA (1504.–1573.)

Sažetak. – Konzolacija kao književni fenomen odnosi se na tekst napisan nakon nečije smrti, namijenjen ožalošćenju osobi s ciljem ublažavanja ili prevladavanja boli. Retorika i različiti filozofski pravci izvršili su značajan utjecaj na konzolaciju, a pojavom kršćanstva došlo je do spajanja kršćanskih i poganskih motiva. Utješna su pisma bila veoma popularna u razdoblju humanizma te su njihovi autori često posezali za antičkim uzorima. U ovom se radu analiziraju dva utješna pisma, koja je šibenski humanist i latinist Antun Vrančić (1504.–1573.) uputio dvojici prijatelja s namjerom ublažavanja njihove tuge povodom smrti njihovih očeva. Nakon kratkog pregleda konzolacijske tradicije, istražuje se mogući utjecaj antičke konzolacijske topike te dvaju humanističkih epistolografskih priručnika, Erazma Roterdamskog (1469.–1536.) i Franje Nigera (1452.–?), na topiku koju pronalazimo u Vrančićevim pismima. U prilogu na kraju rada donosi se kritičko izdanje Vrančićevih pisama priredeno prema autografima iz budimpeštanske knjižnice Széchényi.

Gljučne riječi. – konzolacija, Antun Vrančić, utješna pisma, Erazmo Roterdamski, Franjo Niger.

1. Uvod

Pod pojmom *consolatio* podrazumijeva se tekst napisan neposredno nakon nečije smrti, upućen jednom ili više adresata, s ciljem ublažavanja ili prevladavanja boli. Potreba za sastavljanjem takvih utješnih tekstova postoji još od najranijih vremena, a njihovu temeljnu strukturu oblikovali su grčki i rimski autori. Pravila koja su oni postavili primjenjivala su se, uz određene preinake i proširenja, u srednjem vijeku te u razdoblju humanizma i renesanse. Konzolacijska su djela pisana u raznim literarnim oblicima, a neka od poznatijih i danas sačuvanih, sastavljena su u obliku pisama. Okosnica su ovoga rada dva utješna pisma Antuna Vrančića, koja je poslao dvojici prijatelja, Mlečaninu Francescu Capellu i Poljaku Ivanu Boneru, s čijim je obiteljima održavao bliske odnose. Vrančićeva se pisma analiziraju kao ostvarenje konzolacijskog žanra te se nastoji utvrditi mogući utjecaj konzola-

cijske topike te dvaju humanističkih epistolografskih priručnika, Erazma Roterdamskog i Franje Nigera.¹

2. Kratak osvrt na konzolacijsku tradiciju

2.1. Antička konzolacija

Temeljnu su strukturu utješnih tekstova oblikovali antički autori, a razvoj konzolacije kao književne vrste uslijedio je nakon što je tema utjehe doživjela razradbu unutar filozofije.² Osim filozofije i retorika je bila veoma važna za razvoj konzolacije jer je autorima utješnih tekstova omogućila sredstva jezične formulacije i metodičke grupacije konzolacijskih teza. Poseban je utjecaj izvršila dijatriba kao retoričko-filozofski oblik izlaganja kojeg su zastupali cinici, a njegove karakteristike su jednostavna stilska sredstva, paralelizam, antiteze, igra riječi i razgovor s fiktivnim partnerom. Prema stoicima duševna se patnja treba razmatrati u okviru učenja o afektima i strastima. Oni oštro osuđuju sve afekte, a posebno duševnu bol. Mišljenje tugujućeg, da je zbog gubitka pogođen zlom, treba razotkriti kao lažno i loše, prije nego što ono postane čvrsto uvjerenje. To se postiže pokudom nepoželjnog ponašanja i isticanjem ljudi, koji su istu sudbinu uzornije podnijeli. Na taj način treba tugujući postupno spoznati da prividna veličina zla ovisi o njegovom subjektivnom umišljanju. Tada se može otkloniti i pogrešno vjerovanje o opravdanosti i obvezi predavanja tuzi i boli.³ Akademičar Krantor⁴ prvi je u svom djelu *Περὶ πένθους* sistematizirao argumente za konzolaciju. To je djelo pisano za Hipokla povodom smrti njegove djece i stoljećima je bilo uzor autorima konzolacija.⁵ Veći je dio konzolacijskih djela nažalost izgubljen, poput Krantorova, koje je bilo vrlo hvaljeno. U njemu se tuga ne obrađuje kao sramotna emocija, već kao prirodni impuls, koji jedino zahtijeva da bude držan pod kontrolom. Konzolacijske riječi ujedinjuju šarm pjesnika, ozbiljnost filozofa i veličanstvenost govornika.⁶

Latinska konzolacija kao formalni literarni oblik nije postojala prije Cicerona.⁷ Najveći uzor bio mu je Krantor. Slijedio je njegove konzolacijske argumente, ali je pokazao originalnost razvivši dalje neke od tih argumenata.⁸ Ciceron se u svom djelu *De consolatione* temeljito posvetio problemu tuge i utjehe, nakon što mu je umrla kći Tulija. To je jedan od prvih utješnih tekstova na latinskom u kojem je tema

¹ O Erazmovu i Nigerovu utjecaju na prigodna pisma Antuna Vrančića vidi: Sorić 2017: 1–8.

² Usp. Brannen 1948: 1–2.

³ Usp. Schaeben 2002: 5–22.

⁴ Grčki filozof (Soli u Ciliciji, IV. st. pr. Kr. – ?, oko 276. pr. Kr.).

⁵ Usp. Brannen 1948: 3–6.

⁶ Usp. Moran 1917: 7–8.

⁷ Brannen 1948: 6.

⁸ Brannen 1948: 41.

utjehe sustavno obrađena s filozofskog stajališta. Nešto kasnije obradio je ponovno konzolacijsku temu u obliku dijaloga u djelu *Disputationes Tusculanae*, gdje se u zaključku diskusije nude dva gledišta: Ili nakon smrti ne postoji ništa ili postoji sretan nastavak života. U oba slučaja smrt nije kazna, već oslobođenje.⁹ Ciceron inače zastupa stoičko učenje, prema kojemu uzrok patnje, kao i svih afekata, leži u našem pogrešnom subjektivnom mišljenju. Po njemu je učinkovit lijek za ublažavanje patnje spoznaja da su drugi ljudi već preživjeli slična zla.¹⁰ Smatra da su mudrost i promišljanje učinkovitiji u ublažavanju tuge od samog vremena. Međutim, i sam iskusni konzolator, priznaje svom prijatelju Atiku, da mu svi utješni razlozi, koje su razvili filozofi, ne mogu pomoći prevladati bol nakon smrti voljene kćeri Tulije.¹¹

Nakon Cicerona konzolaciju su dalje razvijali mnogi rimski pisci poput Statija, Boetija, Plinija Mlađeg i Seneke pa je tijekom tog razdoblja poprimala sve ustaljeniji oblik sa sličnim sadržajem i standardiziranom strukturom. Od svih konzolacijskih djela rimskih autora Senekino je djelo *Ad matrem Helviam de consolatione* najbliže konvencijama tog žanra. Seneka podsjeća majku na sve patnje koje je prošla zbog njegova progonstva, a koje su je naučile da bude hrabra u prevladavanju žaljenja. U središnjem dijelu Seneka smatra da može nadvladati Helvijinu žalost, ako najprije dokaže da on sam nije nesretan, a zatim da majčina nesreća nije ozbiljna. Zaključuje da je glavni razlog njezine tuge bol zbog razdvajanja.¹² Senekina su djela određena stoičkim učenjem, koje je ipak ponešto ublaženo. On naime priznaje da *logos* ne upravlja potpuno čovjekom, već i emocije imaju određeni udio.¹³ Također smatra, budući da su utješni razlozi ograničeni, da se sve vezano za utjehu može pronaći u starijoj književnosti. Na konzolatoru je da procijeni kada je potrebno primijeniti određeni argument i određenu metodu, kao i odrediti redoslijed pojedinih utješnih razloga na temelju dubokog poznavanja starije književnosti. Treba također paziti i na podrijetlo, status, spol, starost i stupanj obrazovanosti adresata.¹⁴

Mary Evaristus Moran je u svojoj disertaciji *The consolations of death in ancient Greek literature* prikupila i klasificirala konzolacijske topose, koji su zastupljeni u književnim djelima grčkih pisaca. Ona razlikuje jedanaest toposa utjehe nakon nečije smrti. Sažet pregled tih toposa donosimo u nastavku.

⁹ Usp. Schaeben 2002: 5–22.

¹⁰ Usp. Crepajac 1974: XX–XXVI.

¹¹ Usp. Zimmermann 2008: 389–390.

¹² Usp. Brannen 1948: 7–10.

¹³ Usp. Schaeben 2002: 5–22.

¹⁴ Usp. Zimmermann 2008: 389–390.

2.2. Konzolacijska topika

Konzolacijska je topika u antici bila podijeljena u jedanaest kategorija, od kojih se neke međusobno isprepliću. Prvi se topos odnosio na neizbježnost smrti, koja ne može doći prije vremena kojeg su odredili bogovi. Drugi topos govori o tome da su i drugi prije nas morali umrijeti te da su i bolji ljudi umrli. Treći topos objašnjava smrt kao plaćanje duga prirodi. Četvrti topos ističe da smrt nije neočekivana te da će promišljanja o smrti umanjiti strahove i suze zbog smrti. Peti topos zastupa stajalište da je smrt oslobođenje od tuge te da smrt nije zlo, već blagoslov i lijek za sva zla te se uspoređuje s mirnim snom. Život se smatra hodočašćem, a smrt krajem putovanja, odnosno lukom koja pruža utočište od životnih teškoća. Šesti topos govori o tome da je smrt prije tuge smatrana blagoslovom. Rana smrt, tj. smrt prije vremena najviše se oplakuje. Najvećom se nesrećom smatra umrijeti ne dočekavši vjenčanje ili djecu, a za roditelje da nadžive svoju djecu. Međutim, život pun vrlina je bolji od najdužeg života. Sedmi topos ističe da mrtvi ne pate zbog gubitka životnih blagodati. Osmi topos se bavi izražavanjem tuge. Ono može donijeti olakšanje, no u tome ne treba pretjerivati. Prekomjerno žaljenje je beskorisno jer se suzama ne mogu vratiti pokojnici. Otvoreno izražavanje žaljenja nije dostojno časti plemenitog čovjeka i pokojnici ne bi željeli vidjeti da njihovi voljeni tuguju. Deveti topos naglašava da sjećanje na prošle radosti pomaže ublažiti tugu. Također se treba fokusirati na blagoslove koje trenutno uživamo. Vrijeme ima utjecaj na tugu i ublažit će i najveću patnju. Deseti topos razmatra besmrtnost duše. Posljednji topos bavi se slavom nakon smrti. Umrijeti u trenutku uspjeha ili prilikom obavljanja plemenite dužnosti smatralo se prikladnim završetkom života. Posebno se slavila smrt za domovinu, koja se smatrala moralnom dužnošću. Nada u vječno sjećanje nakoknađuje gubitak života. Te misli su naročito zastupljene u pogrebnim govorima. Svi ovi argumenti konzolacije teže prvenstveno stanju rezignacije s onim što je neizbježno tj. sa smrću, nego pravoj utjesi u trenucima tuge.¹⁵

2.3. Srednjovjekovna konzolacija

Propašću Rimskog Carstva i nastankom kršćanske literature nije nestala konzolacija kao vrsta, već je vjerom u uskrsnuće mrtvih došlo do njezine promjene i proširenja. Razlikuje se ljudska i Božja utjeha, a smrt se promatra kao preduvjet za vječni život u Božjoj savršenosti. Za vrijeme patrističkog razdoblja koristila su se sredstva dijatribe i naglašavao se ideal strpljivosti, povezan s pesimističnom predodžbom ovog svijeta.¹⁶ Smatralo se da slaba utjeha pomoću prisutnosti ili ra-

¹⁵ Usp. Moran 1917: 10–83.

¹⁶ Usp. Schaeben 2002: 5–22.

zumskih metoda jednog čovjeka može bol samo ublažiti i učiniti podnošljivijom. Nasuprot tome, jedino Božja okrpja može potpuno ukloniti bol. U uputama o postupcima kod tješnja prevladavaju ponajviše preporuke suosjećanja i takta. Plakati s onima koji plaču ogleda se kao prilagođavanje na situaciju, a ravnodušnost tješitelja uvećava bol tugujućeg. Bol se ne može spoznati na drugačiji način nego u suosjećanju.¹⁷ Kritiziranje ženske i dječake slabosti, poticaj na uzornu postojanost, podsjećanje na službene časti i obveze podupiru također i kršćansku preporuku zaboravljanja na vlastite potrebe i podređivanje zajednici. Nije tuga kao neizbježan osjećaj tugujućeg sramota, već njezino isticanje kao gubitak svega i prekid s društvenom stvarnošću.¹⁸

U srednjem se vijeku konzolacija često afirmirala u epistolografiji. Takva su utješna pisma najčešće započinjala izrazom suosjećanja i jamstva u naklonost, čime se uspostavlja kontakt s adresatom, pristankom na tugu, koja se u nastavku teksta treba ublažiti ili otkloniti. Nakon središnjeg dijela pisma u kojem se naizmjenice nižu pohvale i tužaljke, na način da se hvali hrabrost tugujućeg te se ostavlja dojam da je daljnja utjeha suvišna, slijedi zaključak kada se autor pisma usmjerava na najvažniji argument utjehe. Preporuča se ili usmjeravanje na božansko ili povratak iz tuge prema obvezama svakodnevnog života. Konačno, sam tješitelj može pružiti oslonac tugujućem i biti zamjena za umrlog. Tim motivom može završavati prijateljsko pismo.¹⁹

Osim utješnih pisama, postojali su različiti tekstovi konzolacijskog karaktera, kao što su izvještaji o smrti, osmrtnice, molba za sjećanje na mrtve, oprostajna pisma u kojima se unaprijed tješi zbog moguće score smrti osobe itd. Naziv *consolatio* višeznačno se upotrebljavao. Nije se odnosio samo na utješne tekstove povodom smrti, iako oni po antičkom određenju predstavljaju tu vrstu u stvarnom značenju, već *consolatio* može označavati svaku vrstu duhovnog podizanja. Specifične oznake za utješne tekstove povodom smrti su: *consolatio de (super) morte*, *consolatio mortuorum (defunctorum)*, dok se antički pojam *consolatio mortis* rjeđe upotrebljavao. Čitava srednjovjekovna utješna i naricateljska kultura odlikovala se po *simplicitas* i *silentium* te odbijanjem *superfluitas* i *verba delicata*.²⁰

2.4. Humanistička konzolacija

Humanistička se konzolacija može smatrati eklektičnim spojem raznih filozofskih stajališta jer se autori nisu fokusirali na samo jedan, već su često u konzolacijske tekstove umetali elemente različitih filozofskih pravaca. Ciceronova su djela koristili kao model za taj eklektični način razmišljanja te su prihvaćali njegovo vjerovanje da je filo-

¹⁷ Usp. von Moos 1971: 59–70.

¹⁸ Usp. von Moos 1971: 450–451.

¹⁹ Usp. von Moos 1971: 48–51.

²⁰ Usp. von Moos 1971: 39–46.

zofija lijek za dušu i izbavitelj od anksioznosti, čežnje i straha. Osim toga, mnogi su humanisti naglašavali Ciceronov stav da su ljudske osobine poput aktivnosti, mudrosti, proučavanja i sjećanja esencijalne za obuzdavanje tuge te da istovremeno potiču težnju za časnim životom. Također su uzimali u obzir kršćansku konzolacijsku tradiciju te su se trudili postići ravnotežu između kršćanske i antičke poganske tradicije. Većina humanista bili su kršćani te su našli način da uklope vjeru u svoja djela.²¹

Humanističke interpretacije postupanja s tugom naglašavale su važnost sposobnosti pojedinca da prevlada nevolje, no razlikovale su se po načinu kojim se postiže otpuštanje tuge. Platonisti su smatrali da je besmrtnost duše i njezino odvajanje od tijela temelj za idealizam onih koji su na drugom svijetu. Stoici su pak naglašavali važnost gotovo potpune neosjetljivosti i ravnodušnosti na vanjske utjecaje te su smatrali da je to adekvatna reakcija na smrt bližnjih. Peripatetici ili aristotelovci su smatrali da smrt i tugovanje imaju neumitan utjecaj na ljudsku staloznost. Proučavanje i prestanak tugovanja tako vode čovjeka do potrage za istinskom srećom. Unatoč razlikama, svaki od tih filozofskih pravaca naglašavao je potrebu da ožalošćeni ode korak dalje od samog osjećaja tuge.²²

Budući da su u fokusu ovog rada dva konzolacijska teksta napisana u formi pisma, u nastavku će se predstaviti dva humanistička epistolografska priručnika, koja su služila kao pomoć pri pisanju pisama humanističkim autorima.

2.4.1. Konzolacija kod Erazma i Nigera

Jedan od najutjecajnijih epistolografskih priručnika u humanizmu bio je *Opus de conscribendis epistolis* Erazma Roterdamskog.²³ To je djelo doživjelo više od pedeset izdanja. Gotovo isto toliko se puta tiskao i *Modus epistolandi* Franje Nigera.²⁴ Nigerova je popularnost bila tako velika da je od 1488. do 1573. godine djelo doživjelo oko pedeset i devet izdanja.²⁵ U tim su se priručnicima davale upute potencijalnim sastavljačima pisama o tome kako treba pisati pojedine vrste pisama te na što sve treba autor pisma paziti. S obzirom na to da je u humanizmu epistolografija kao književni žanr bila izuzetno popularna, za očekivati je da su humanisti, među koje spada i Vrančić, rado kon-

²¹ Usp. Tworek 2004: 27–34.

²² Usp. Tworek 2004: 27–34.

²³ Erazmo Roterdamski (lat. Erasmus Rotterodamus, Rotterdam, 28. X. 1466. ili 1469. – Basel, 12. VII. 1536.), pravim imenom Geert Geerts, bio je nizozemski humanist, filozof i filolog.

²⁴ Franjo Niger (lat. Franciscus Niger, Venecija, 17. IV. 1452. – Italija, nakon 1523.). hrvatski je humanist i polihistor koji se bavio retorikom, filozofijom, pravom, teologijom, glazbom te jezicima.

²⁵ Usp. Jurić 1975: 285–296.

zultirali takve priručnike. Inače, nakon 1530. godine na Krakovskom sveučilištu, gdje se Vrančić školovao, Erazmov je priručnik spadao u obveznu literaturu, a odlukom Akademije 1538. godine i Nigerov je uvršten u studijski *curriculum*.²⁶

Erazmo je u svome djelu odredio tri pristupa kojima možemo ostvariti konzolaciju. Prvi je otvoren i direktan pristup kojim pokazujemo da nema smisla tugovati budući da mudraca može pogoditi samo gubitak časti, a ne nekakav vanjski faktor. Na taj se način obraćamo filozofu ili čovjeku snažnog karaktera. Drugi je pristup indirektan i koristi se kada se obraćamo osobi slabijeg karaktera te kada je rana previše ozbiljna ili svježja. Diskretan je pristup treći način, koji se upotrebljava kod obraćanja osobama koje potiskuju čak i velike boli. Erazmo opisuje i značajke konzolacije koje treba imati na umu prilikom njezina sastavljanja. Odmah na početku pisma morali bismo preuzeti na sebe osjećaje adresata, tj. treba se uživiti u njegovo stanje i pisati takvim jezikom, da se čini kao da izražavanjem tuge ublažavamo vlastitu bol, a ne adresatovu. Također bismo trebali izraziti sumnju u našu sposobnost pružanja utjehe jer osjećamo jednaku tugu kao i osoba kojoj moramo pružiti utjehu. Uzroke boli bilo bi dobro preuveličati, ne samo zbog same nesreće, već i zbog toga što tako nešto adresat nije zaslužio. Nakon toga treba pokušati umanjiti veličinu nesreće, vjerujući da će biti kratkog trajanja. Ako se pak čini da će nesreća duže trajati, potrebno je koristiti druge metode. Bilo bi poželjno uvjeriti adresata da u svakoj nesreći ima i prednosti jer nesreća može biti prilika za razvoj ličnosti. Također bi valjalo podsjetiti adresata da i drugi ljudi pate i da patnju dijelimo s cijelim čovječanstvom te ga podsjetiti na njegovu prijašnju mentalnu izdržljivost, znanje i plemenit karakter. Pismo se zaključuje nudenjem pomoći adresatu te izražavanjem brige prema njemu i njegovoj obitelji. Šale se u utješnim pismima strogo izbjegavaju te se ne smije činiti kao da umjesto utjehe dijelimo savjete ili naredbe.²⁷

Niger dijeli konzolaciju na tri vrste ovisno o nevolji koja je snašla adresata, pa tako razlikuje konzolaciju povodom nepravde, progonstva i gubitka odnosno lišavanja od nečega. Konzolacija uključuje gubitak nekog objekta, neke bliske osobe ili časti. Prema Nigeru utješno pismo sadrži tri dijela. U prvome dijelu izražavamo svoju bol, u drugome pružamo dva, tri ili više razloga na temelju kojih pokazujemo da ne treba tugovati i da treba prekinuti sa žaljenjem, a u trećemu nastojimo adresatu pokazati da su današnje nesreće buduća dobra te nudimo pomoć i potporu adresatu i njegovoj obitelji.²⁸

²⁶ Cytowska 1999: 61.

²⁷ Usp. von Rotterdam 1980: 191–201.

²⁸ Usp. Niger 1572: 19–21.

3. Vrančićeva konzolacijska pisma

3.1. Korpus

U Vrančićevoj su korespondenciji sačuvana dva pisma koja je uputio Mlečaninu Francescu Capellu 1547. godine te četiri Poljaku Ivanu Boneru (1544., 1548. i dva iz 1549. godine). Autografi pisama čuvaju se u budimpeštanskoj knjižnici Széchényi.²⁹ Oba su adresata bili Vrančićevi prijatelji, što se može zaključiti iz sačuvane korespondencije. U tom se korpusu nalaze dva utješna pisma koja je Vrančić uputio Francescu i Ivanu povodom smrti njihovih očeva, Carla Capella (1492.–1546.) i Severina Bonera (1485.–1549.). O Francescu Capellu nije se pronašlo mnogo biografskih podataka, osim da je bio sin Carla Cappella, rođena od Francesca di Cristofora i Elene Priuli di Piero u patricijskoj venecijanskoj obitelji.³⁰

Ivan Boner (1516.–1562.) rođen je u Krakovu od Severina Bonera i Sofije Bethmann. Godine 1531. otac ga je poslao u Njemačku pod skrbništvo šleskog humaniste Anselma Eforina. Upravitelj Auschwitza postaje 1546. godine, potom Chelma 1552. godine, a 1555. promoviran je za upravitelja Biecza. Bio je sljedbenik i promicatelj kalvinizma u Krakovu i Maloj Poljskoj.³¹ U nastavku se donosi kratak sadržaj i analiza dvaju Vrančićevih utješnih pisama.³²

3.2. Pismo Francescu Capellu, 15. lipnja 1547. godine

3.2.1. Kratak sadržaj pisma

Vrančić na početku pisma ističe svoju potresenost zbog smrti Capellova oca Carla te uvjerava prijatelja da trenutačno proživljava isto što i on i njegova obitelj. Tu tvrdnju obrazlaže činjenicom da je po-

²⁹ Rukopisi se nalaze u knjižnici pod signaturom Fol. Lat. 1681. O točnoj lokaciji rukopisa vidi Sorić i Lončar 2017: 85; 143.

³⁰ Carlo Capello se nakon humanističkog obrazovanja posvetio politici i diplomaciji, a o njegovim književnim interesima svjedoči nekoliko njegovih soneta u čast Veronike Gambare, epigrama povodom smrti voljene žene Serene Loredari di Paolo 1531., kao i govor na latinskome jeziku održan na svečanom sprovodnom slavlju za Giorgia Cornara. Kratki kompendij na latinskom jeziku o pseudoapostolskim konstitucijama *De observanda et secundum Deum colenda divina ecclesiastica maiestate, ex Sanctorum Apostolorum constitutionibus et decretis* posvetio je Pavlu III. Geneolozi mu pripisuju također dva izglubljena dijaloga: *De varietate scientiarum* i *De vera et perfecta philosophia christiano homine digna*. Kod njemačkog cara Ferdinanda I. povjerena mu je 1535. diplomatska misija s ciljem poboljšanja odnosa između dviju država radi potrebe suočavanja s napadom Turaka. Car mu je dodijelio titulu viteza 1538. Za namjesnika Cipra izabran je 1545., a na istom otoku je i umro 8. lipnja 1546. Imao je petero sinova: Piera, Lorenza, Paola, Francesca i Alvisa te dvije kćeri. O Carlu Capellu vidi više: https://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-cappello_%28Dizionario-Biografico%29/

³¹ Deutscher 1985: 166-167.

³² Pisma su inače objavljena u ediciji László Szalay, Gusztáv Wenzel, edd., *Monumenta Hungariae historica. Scriptores*, kao Verancsics Antal, *Összes munkái*, sv. 1-12 (Budapest: Eggenberger, 1857-1875) unutar 6. sveska (Scriptores 9), str. 259-263 i 337-338.

kojnika dobro poznao te da je s njim imao prisan odnos. Iz pisma se može zaključiti da je Vrančić bio čest gost u domu Capellovih, odnosno da je bio njihov obiteljski prijatelj. Vrančić potom iznosi svoje stajalište o boli i tugovanju te želi pomiriti dva oprečna stanja: dostojno oplakivanje zbog gubitka voljene osobe i mirno prihvaćanje tog istog gubitka. Nastojeći uvjeriti adresata da prihvati nastalu situaciju, Vrančić navodi što bi on sam i ostali ljudi učinili da moraju utješiti prijatelja u tuzi. Nakon početne faze potištenosti i oplakivanja prihvatili bi zakon smrtnosti, kojemu smo svi podložni te bi nakon toga smogli snage utješiti svoje bližnje pogođene istom nesrećom. Vrančić želi da tako postupi i sam Francesco. Zatim hvali njegove vrline i želi da on sam odluči do kada će tugovati jer smatra da je trajanje tugovanja individualno. Ne želi da bude pasivni promatrač i da se u ublažavanju svoje boli potpuno osloni na vrijeme, već da aktivnim i svjesnim zalaganjem pristupi ublažavanju i prevladavanju boli. Zatim ga podsjeća na općepoznate činjenice o utjecaju vremena i oslanjanju na sudbinu i okolnosti. Po sredini pisma direktno se obraća Francescu prisnim riječima. Govori mu da se prisjeti vrline svoga oca koje zatim nabraja i iscrpno opisuje. U tim pohvalnim rečenicama vidljivo je Vrančićevo poštovanje i divljenje prema Francescovu ocu. Potom hvali Capellovo gostoprimstvo i velikodušnost koje je doživio tijekom boravka u njegovu domu. Pohvaljuje njegove vrline i sposobnosti upravljanja državom, nastojeći ih povezati s očevima. Time mu želi pokazati kako je sličan svome ocu i da treba biti ponosan na to. Na kraju pisma osvrće se na brodolom Capellove braće. Vrančić izražava žaljenje, ali i ljutnju zbog tog događaja, koji se poklopio sa smrću Francescova oca. Ipak, kako u svakoj nevolji ima i nečeg dobrog, tako i Vrančić ističe da je, unatoč materijalnom gubitku, najvažnije što su braća preživjela brodolom, a materijalna se bogatstva mogu nadoknaditi. U zaključku pisma još jednom ponavlja da Capello i njegova braća trebaju dati sve od sebe da dostojno nasljeđuju svog oca te da će zbog toga sigurno biti nagrađeni i priznati, kao što je to bio i njihov otac.

3.2.2. Analiza pisma

U pismu Francescu Capellu nalazimo nekoliko konzolacijskih toposa. Na početku pisma Vrančić spominje neizbježnost smrti i važnost njezinog mirnog prihvaćanja jer je ona zajednička svim ljudima:

communes omnium mortalium decedendi leges aequiore animo suadebimus esse tolerandas.

Smrtnost je nešto s čime se rađamo pa je trebamo kao takvu i prihvatiti:

Si enim et charissimo et optimo parente priuatus es, ut es etiam praestanti, scito fuisse mortalem.

Budući da je smrt prirodna pojava, a život nam je dan na ograničeno vrijeme, Vrančić kaže da dijelove naše osobnosti pogođene boli

zbog gubitka bliske osobe trebamo predati prirodi, jer ćemo na taj način moći lakše nastaviti sa svakodnevnim životom:

et naturae, qua docemur, quam sit dura rerum charissimarum priuatio, partes suas dederimus, eosdem, inquam, quorum peculiare vulnus est ...

Osim toga, smatra da je dužnost sinova dostojno oplakati oca, čime se trenutačno može ublažiti velika bol:

diutius etiam deplorari ac desiderari filiis debet ...

Francescu i njegovoj braći ostaju uspomene na zajedničke trenutke s ocem, a nakon što se umanju tuga i ublaži bol, ostat će ugodne uspomene, koje će im uvijek pružati zadovoljstvo:

eorum memoria, abstersis tandem lachrymis, laetus cum tuis fratribus perfruire, ...

Što se tiče utjecaja Erazmova i Nigerova priručnika, uočeno je da po sadržaju i tonu pisma Vrančić većinom koristi Erazmov indirektni pristup s elementima direktnog. Naime, iako zna da je njegov prijatelj pogođen velikom tugom, ne ustručava od njega zahtijevati staloznost i pribranost te ga isticanjem životnih zakonitosti želi podsjetiti na snagu i razboritost koje posjeduje, a koje je zbog boli možda potisnuo i zanemario. Govoreći mu da sam odredi koliko dugo je razumno tužovati, izražava vjeru da će Capello ispravno postupiti i da će uspjeti prevladati bol:

expendas tecum, velim, ac tute iudices, quamdiu his affectibus viro sit indulgendum, ...

S obzirom na to da trebamo koristiti naše vlastite unutarnje snage pri suočavanju s nevoljama jer je oslanjanje na vanjske faktore, poput vremena, pokazatelj slabog karaktera, Vrančić podsjeća Francesca na moralne vrijednosti i dužnosti te mu govori da bi bilo nedolično unedogled oplakivati oca:

indignum et te et ipso patre tuo faceres, si laudem hanc non virtuti ac rationi dares, neque eum deflare desineres, ...

Nigerov je utjecaj vidljiv u tročlanoj strukturi Vrančićeva pisma, kakvu nalazimo u uputama priručnika.³³ U prvome dijelu pisma Vrančić preuzima bol na sebe, odnosno ukazuje koliko je i sam tužan zbog smrti njegovog oca:

De obitu patris tui Caroli, viri praeclari atque optimi nuncio, quem ex tuis litteris intellexi, non aliter, mihi crede, affectus sum, quam quivis vestrum, qui ex eo procreati estis.

U drugom dijelu tješi adresata nabrajajući vrline kojima je bio obdaren njegov otac i zbog kojih može biti ponosan te ne treba odviše tužovati:

³³ Usp. Sorić 2017: 3–4

Sed ne te, lento gradu auocans a merore, diutius in merore detineam, dum serius ad medullam consolationis accedo, queso te, mi Capelle, proponas tibi ob oculos praestantissimi patris tui virtutes, quibus ille in ista vestra republica, quamdiu vixit, semper cum summa gloria floruit. Mores enim habuit iucundos, graues et magna dignitate conspicuos. Ille et vir et orator bonus, ille acutus philosophus, ille subtilis ac verax theologus, et ne ennarrem singula, ...

Kao treći element pisma nalazimo Vrančićevo iskazivanje nade Capellu u bolju budućnost, upravo kako Niger savjetuje, a ključan je utješni motiv pokojnikova slava, koja će biti trajni spomen na njega, iako on više nije fizički prisutan. Vrančić poručuje Capellu da uvijek ima na umu očeve vrline te da ih i on preuzme jer tako održava sjećanje na njega:

Laus itaque hec magna, Capelle, profecto est, et maiorem in modum celebris. Sed maior ex ea vobis petenda est consolatio... Ea tamen tibi, caeterisque posteris suis de se reliquit monimenta, quae quum sint immortalia et gloria digna sempiterna, eorum memoria, abstersis tandem lachrymis, laetus cum tuis fratribus perfruare,...

3.3. Pismo Ivanu Boneru, 14. kolovoza 1549. godine

3.3.1. Kratak sadržaj pisma

Na početku pisma Vrančić se ispričava što je prilično zakasnio s izražavanjem sućuti jer mu je kasno stigla vijest o smrti njegova oca. U nastavku govori da ga je to veoma pogodilo i da će ga on dostojno oplakati jer ga je veoma volio i poštovao. Nakon što je iskazao Boneru svoju naklonost i dobre namjere, Vrančić izražava svoje optimistične želje u vezi budućeg života Bonera i njegove obitelji pokazujući iskreno zanimanje za njih. U tome čak pomalo i pretjeruje, pa znajući da takva idealna slika života nije moguća, odmah nastavlja u racionalnijem tonu. Ističe da nijedan čovjek nije u tako povoljnom položaju da bi ga nevolje zaobilazile, tako da mora prihvatiti sve što mu se događa u životu, jer se sve događa s nekim ciljem, odnosno onako kako je Božja providnost odredila. Vrančić ovozemaljski život naziva našim privremenim boravištem, iz kojega odlazimo u naš pravi dom. Zatim mu se obraća molbom da mirno podnese gubitak oca, koji je uz sve svoje odlike bio samo smrtnik. Vrančić smatra da će Boneru najveća utjeha biti vječna slava koju je njegov otac zbog svog uzornog života priskrbio sebi i svojim nasljednicima. Na kraju se s najboljim željama obraća Boneru i njegovoj braći, no zadnje riječi pisma upućuje samome Boneru opominjući ga da ne zanemari svoje poslove.

3.3.2. Analiza pisma

U pismu Boneru također nalazimo više konzolacijskih toposa. Vrančić govori da smrt nije neočekivana jer je ljudski rod od samih početaka podložan različitim događajima i okolnostima, od onih naj-sretnijih i najpovoljnijih do onih najtežih i najnepoželjnijih:

Atqui quoniam genus humanum non est conditione tam praeclara, et laetis tristibusque, uti aut haec aut illa obvenierint...

Spominje dušu Bonerova oca te iskazuje vjeru u vječni život u koji ne sumnja:

Igitur quiescat in pace sanctissima eius anima et fruatur Christo suo, quem hic adhuc ita induerat, ut nondum carnis velamento deposito in caelestibus versaretur.

Bonerov je otac također za života doživio veliki ugled i slavu, tako da će njegovo ime ostati zauvijek upamćeno:

quod multos in multis regnis conturbari obitu eius ob raras virtutes ac dotes, quibus in extremi etiam orbis partibus celeberrime noscebatur...

Daje adresatu svoju podršku i ohrabrenje uvjeravajući ga da su pred njim još mnoge lijepe stvari te da je njegov otac sada spokojan i da zasluženo uživa na nebu. Izbjegava moralne pouke i želi da Bonero ima u vidu Božju providnost, po kojoj se sve u životu i u prirodi odvija:

pro divinae providentiae et sapientiae ordinatione vtendum est ...

U pismu nalazimo i elemente koji se preklapaju s Nigerovim uputama za pisanje konzolacijskih pisama, što se prije svega odnosi na već spomenutu tročlanu kompoziciju. Vrančić na samome početku pisma govori o vlastitoj tuzi koju osjeća zbog smrti Ivanova oca:

Quem quidem dolorem etsi mihi non parem, neque tantum usurpem, quantus est filiorum, tamen in deflendo homine mihi benevolentissimo et prope altero parente nulli amicorum eius concessero.

U drugoj kompozicijskoj cjelini nastoji utješiti Bonera na način da spominje kako je njegov otac za života doživio veliki ugled i slavu čime će njegovo ime ostati zauvijek upamćeno. Poručuje mu da je njegov otac postao „besmrtn“ jer su slava koju je stekao kao i sjećanje na njega vječni. Također koristi i motiv smrtnosti, ne da bi ga upozorio na tu životnu istinu, već da bi mu pokazao koliko je njegov otac tijekom svog života postigao, iako je kao smrtnik imao ograničeno vrijeme za to:

oro te, feras aequius charissimi parentis casum, eaque re potissimum consoleris, quod quum ille mortalis fuerit natus, immortalam gloriam suis, sibi nomen atque memoriam compararit,

quodque in terris ita vixerit, ut in coelis Deo quoque gratissimum civem esse vel ex eo dubitare non debemus, quod multos in multis regnis conturbari obitu eius ob raras virtutes ac dotes, quibus in extremi etiam orbis partibus celeberrime noscebatur, facile mihi persuadeo.

Na kraju pisma ne želi nipošto uvećati Bonerovu nesreću, već ju želi ublažiti optimističnim pogledom u budućnost i vječnim životom kojeg uživa Bonerov otac. I konačno, poziva Bonera da se ne prepusti tugovanju te da ne zanemari svoje dužnosti:

Tibi ac tuis fratribus, ut generis facultatumque, quas vobis maior quam privatus reliquit, illius sitis successores, ita et virtutum et nominis et glorię felicitatumque omnium, quae illi maxime non defuerunt, firmam atque diutinam praecor hereditatem... quod munus ne praetereas, tametsi gravissimo luctu occupatus, etiam atque etiam rogo.

4. Zaključak

Konzolacijska je tematika zaokupljala ljude, posebice filozofe, od najranijih vremena. Smrtnost kao jedna od glavnih karakteristika ljudskog roda bila je i još je uvijek predmet promišljanja i proučavanja. Poseban izazov predstavlja suočavanje s njom i mirno prihvaćanje njezine neminovnosti. Smrt bliske osobe neizbježno uzrokuje patnju i bol, no o pojedincu ovisi kako će se s njima nositi. Pružanje utjehe i podrške ožalošćenju osobi odraz je ljudske humanosti i spoznaje da svi dijelimo istu sudbinu, odnosno da je svačiji život prolazan i vremenski ograničen. Različiti su se filozofski pravci bavili temom utjehe te su zastupali različite metode za ublažavanje boli i davanje moralne i duhovne potpore pojedincu kako bi mogao što prije nastaviti normalno živjeti. Autori konzolacijskih tekstova iz različitih razdoblja najčešće su posezali za argumentima koje su zastupali stoici, među koje se ubrajaju Ciceron i Seneka.

Konzolacijski su tekstovi postigli osobito snažan dojam u pismima, budući da oblik pisma omogućuje osobniji i iskreniji pristup. Konzolacijska pisma su mješavina filozofije, retorike i književnosti, a glavne karakteristike su im kratkoća i jednostavnost. U obzir se mora uzeti i osobnost te potrebe adresata, prema kojima se oblikuje struktura konzolacijskog teksta. Glavni utješni argumenti razvili su se još u antičko vrijeme, a pojavom kršćanstva došlo je do njihove preobrazbe. Neki argumenti poput besmrtnosti duše i vječnog života su tek u kršćanstvu zadobili svoj pravi smisao. Autori u srednjem vijeku te u doba humanizma i renesanse koristili su antičke postavke i prilagođavali ih s obzirom na društvene okolnosti svog vremena.

U radu su analizirana dva utješna pisma hrvatskoga humanista Antuna Vrančića, koja je povodom smrti njihovih očeva uputio dvojici

prijatelja, Mlečaninu Francescu Capellu 1547. godine i Poljaku Ivanu Boneru 1549. godine. Oba se pisma u Vrančićevu autografu čuvaju u budimpeštanskoj knjižnici Széchényi. Njihovo se kritičko izdanje donosi u Prilogu na kraju rada. S Capellom i Bonerom Vrančić je inače razmijenio svega nekoliko pisama, međutim iz tog relativno malog korpusa može se uočiti da je s obojicom imao prijateljski odnos. Stoga ne čudi što im je uputio pisma, u kojima ne samo da izražava svoju sućut zbog smrti njihovih očeva, već ih kao pravi prijatelj nastoji utješiti. Vrančić se za oblikovanje svojih utješnih pisama koristi tradicionalnom konzolacijskom topikom te humanističkim epistografskim priručnicima, koji su bili aktualni u njegovo vrijeme. To su priručnici Erazma Roterdamskog, koji je bio veliki humanistički autoritet te Franje Nigera, čiji je priručnik bio vrlo popularan zbog svoje jednostavnosti. Oba su pisma prilagođena adresatu, koje Vrančić vrlo dobro poznaje te se razlikuju kako dužinom, tako i drukčijim pristupom, premda je sama formalna struktura identična. Erazmo je u svom priručniku definirao tri različita pristupa utjesi i čini se da je Vrančić prihvatio te smjernice, jer ne upotrebljava isti ton i način obraćanja u oba pisma. Erazmo je također postavio više utješnih argumenata od Nigera, pa primjena svih njegovih argumenata utječe na fleksibilnost pisma. Nigerove se početne i završne teze podudaraju s Erazmovim, no u središnjem dijelu daje autorima konzolacije određenu slobodu, ne precizirajući razloge koji bi se trebali upotrijebiti da bi se ožalošćeni odvratilo od tugovanja. Može se zaključiti da se Vrančić koristio Nigerovim tezama uz primjenu Erazmova stajališta o prilagodbi načina tješnja ovisno o adresatu. Vrančićev glavni utješni argument u oba pisma je ljudska smrtnost kojoj suprotstavlja pokojnikovu vječnu slavu, koju je zaslužio zbog časnog života. Na taj način čovjek simbolično „pobjeđuje“ smrt, jer ostaje duhovno prisutan preko svojih djela i potomaka.

96.

Ant. Vran. Francisco
 capello p̄icio vr̄uto . s .
 De obitu patris tui Caroli viri praed-
 clari, atq; optimi m̄cio, quem
 ex tuis h̄is int̄lluxi, nō atr̄
 mihi credere, affectus sū, q̄
 quis vis vr̄um, qui ex eo pro-
 curati estis. Nunc id quidem
 sine iusta rōne. Amavit eni-
 me, ut complexus est semp̄,
 non ut quumpra' familiari, ut
 amicū hoīem, sed ut propinquū
 suū, aut univ̄sū fr̄m. Quā
 si sic accidisset, ut vobis gra-
 vissio, et funestimo isto casu
 vr̄o adesse potuiss̄, inx̄iss̄
 sanē lachrymis vr̄is flatus meos,

Slika 1. Početak Vrančićeve pisma Francescu Capellu, Fol. Lat. 1681/1, 230v

324⁸⁴

An. wr. lo. bonavo. s.

Pater tuū optimū, et clarissimū virū
 ē vivis excessissimū, nunc primum
 sanū ad me perlatus, intellexi,
 plurimū ^{displicet} ~~doleo~~, q̄ tam sero. Vi-
 debor enim in hoc officio ^{negligentior} ~~delecta~~
 rari ^{doloris} ~~misericordis~~ mihi apud vos, ^{negligentior} ~~magis~~
 quodā ^{quodā modo q̄ sit par} ~~modo~~ ^{magis} ~~magis~~ ^{doloris} ~~magis~~
 Li ^{magis} ~~magis~~ ^{magis} ~~magis~~ ^{magis} ~~magis~~ ^{magis} ~~magis~~
 mihi et si non parim, neq̄ tantū
 us ^{us} ~~us~~ ^{us} ~~us~~ ^{us} ~~us~~ ^{us} ~~us~~
 usq̄ ^{usq̄} ~~usq̄~~ ^{usq̄} ~~usq̄~~ ^{usq̄} ~~usq̄~~ ^{usq̄} ~~usq̄~~
 Li tamen amicorū ^{amicorū} ~~amicorū~~ ^{amicorū} ~~amicorū~~ ^{amicorū} ~~amicorū~~
 huius mi ^{huius} ~~huius~~ ^{huius} ~~huius~~ ^{huius} ~~huius~~ ^{huius} ~~huius~~
 multū ^{multū} ~~multū~~ ^{multū} ~~multū~~ ^{multū} ~~multū~~ ^{multū} ~~multū~~
 parente ^{parente} ~~parente~~ ^{parente} ~~parente~~ ^{parente} ~~parente~~ ^{parente} ~~parente~~
 eius, qui oīum ^{eius} ~~eius~~ ^{eius} ~~eius~~ ^{eius} ~~eius~~ ^{eius} ~~eius~~
 testimoīo, dignissimū erat, ut
 immortalis in humanis ^{et} ~~et~~ ^{et} ~~et~~ ^{et} ~~et~~ ^{et} ~~et~~
 nolo doloris huius ^{magis} ~~magis~~ ^{magis} ~~magis~~ ^{magis} ~~magis~~ ^{magis} ~~magis~~
 tudinem pluribus ⁱⁿ ~~in~~ ⁱⁿ ~~in~~ ⁱⁿ ~~in~~ ⁱⁿ ~~in~~

Slika 2. Početak Vrančićeva pisma Ivanu Boneru, Fol. Lat. 1681/1, 324r

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI:

Országos Széchényi Könyvtár, Budimpešta – Fol. Lat. 1681/1, 230v-237r i 324r-326v.

LITERATURA:

- Brannen, Charles J. 1948. *A Study of the Origins of Cicero's Consolatory Writings and Their Effectiveness in the Author's Own Life*. URL: http://ecommons.luc.edu/luc_theses/64 (13. srpnja 2021.).
- Crepajac, Ljubomir. 1974. „Predgovor“. U: *Ciceron (1974): Rasprave u Tuskulu*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Cytowska, Maria. 1999. „Źródła staropolskiej wiedzy retorycznej“. U: *Źródła wiedzy teoretycznoliterackiej w dawnej Polsce, Średniowiecze – Renesans – Barok*, ur. Maria Cytowska and Teresa Michałowska, 61, Warszawa.
- Deutscher, Thomas B. 1985. *Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, vol. 1-3. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press.
- Henderson, Judith R. 2007. „Humanism and the Humanities: Erasmus's *Opus de conscribendis epistolis* in Sixteenth-Century Schools“, *Letter-Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present*, ur. Poster C. and Linda C. Mitchell L. C The University of South Carolina Press, South Carolina, 141-177.
- Jurić, Šime. 1975. „Humanist Franjo Nigri“, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 6, 1, 285-296.
- Moran, Mary Evaristus. 1917. *The consolations of death in ancient Greek literature*. URL: <http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2014/08/The-Consolations-of-Death-n-ancient-greek-literature.pdf> (13. srpnja 2021.).
- Nigri, Franciscus. 1572. *Francisci Nigri 'De conscribendis epistolis' tractatio*, Venetiis: Apud Altobellum Salicatum.
- Schaeben, Ulrike. 2002. *Trauer im humanistischen Dialog: Das Trostgespräch des Gianozzo Manetti und seine Quellen*. Berlin: de Gruyter.
- Sorić, Diana. 2017. „Antun Vrančić's „Occasional” Letters in the Light of the Humanistic Treatises of Letter-Writing“, *Systasis e-journal of the Association of Classical Philologists “Antika”* 30, Skoplje: Antika, 1–8.
- Sorić, Diana i Lončar, Milenko. 2017. „Rukopisi Antuna Vrančića (Fol. Lat. 1681.) iz knjižnice Széchényi u Budimpešti“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 35, Zagreb: HAZU, 85–143.
- Tworek, Michael. 2004. *Orszula's Death: Grief and Consolation in the Renaissance – The Treney of Jan Kochanowski*. History Honors Theses. Paper 2, 2004, 27-34, URL: http://digitalcommons.trinity.edu/hist_honors/2 (10. svibnja 2021.).
- Von Moos, Peter. 1971. *Consolatio: Studien zur mittellateinischen Trostliteratur über den Tod und zum Problem der christlichen Trauer*. Bd. 1. München: Wilhelm Fink Verlag. URL: <https://www.digitale-sammlungen.de/> (11. svibnja 2021.).
- Von Rotterdam, Erasmus. 1980. *De conscribendis epistolis, Anleitung zum Briefschreiben*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Zimmermann, Bernhard. 2008. „Philosophie als Lebenshilfe: Die griechisch-römische Consolationsliteratur“. URL: http://www.lexisonline.eu/wordpress/?page_id=730 (1. srpnja 2021.).

Diana SORIĆ
Maja CIFREK

TWO CONSOLATORY LETTERS BY ANTUN VRANČIĆ

– summary –

The *consolatio* refers to a text written immediately after one's death, addressed to one or more addressees, in order to alleviate or overcome the pain. Rhetoric and various philosophical directions had a significant impact on the consoling, and the emergence of Christianity brought about the joining of Christian and Pagan motives. The comforting letters were very popular in the period of humanism and their authors often resorted to antique motifs. The backbone of this work are two comforting letters by Antun Vrančić (1504–1573), which he sent to two of his friends, the Venetian Francesco Capello and the Pole John Boner. In an attempt to show the interplay of consolation arguments, Vrančić used the traditional consolation themes to form his comfort letters, as well as the possible influence of two epistolographical manuals by Erasmus of Rotterdam (1469–1536) and Franjo Niger (1452–?). Erasmus defined three different approaches in his manual and it seems that Vrančić accepted these guidelines because he did not use the same tone and way of speaking in both of his letters. Erasmus also put forward more comforting arguments than Niger did, so the application of all his arguments affected the flexibility of the letter. Niger's initial and final thesis coincide with those of Erasmus, but the author gave the central consolation part some freedom, not specifying the reasons that should have been used to distract the mourners from grieving. It can be assumed that Vrančić used Niger's thesis with Erasmus' approach of adjusting the comforting ways depending on the addressee. Vrančić's main consoling argument in both letters is that human mortality opposes the eternal glory of the deceased, which he deserves because of his honorable life. In this way, man symbolically “wins” over death because he remains spiritually present through his works and descendants.

Key words: consolation, Antun Vrančić, consolatory letters, Erasmus of Rotterdam, Franciscus Niger.

PRILOG

Kritičko izdanje pisama¹

/230v/ Antonius Wrancius Francisco Capello patricio Veneto salutem²

5 De obitu patris tui Caroli viri praeclari atque optimi nuncio, quem ex tuis litteris intellexi, non aliter, mihi crede, affectus sum quam quivis vestrum, qui ex eo procreati estis. Nec id quidem sine iusta ratione. Amavit enim me et complexus est semper, non ut quempiam familiarem et amicum hominem, sed ut propinquum suum, aut unicum fratrem. Quare si sic accidisset, ut vobis grauissimo et funestissimo isto casu vestro adesse potuissem, iunxissem
10 sane lachrymis vestris fletus meos, /231/ nec luctus vestri tempus non attratus exegissem, ut, cum quibus complures sepe numero dies summa festivitate ac leticia habuerim, iis in merore constitutis, meum tum merorem, tum dolorem non denegassem. Verum quamquam acerbissimus dolor est, qui ex amissione parentis nascatur, isque parens, qui et suis insigni pietate praefuit et reipublicae suae, in qua natus erat, per omnem vitam praestantissimae
15 virtutis operibus ac magnitudine laborum profuit, diutius etiam deplorari ac desiderari filiis debet, tamen amici nos ut /231v/ fungamur officio verae amicitiae, nosque etiam homines esse meminerimus, non indigne faciemus, si, postquam aliquandiu vna cum amicis fleuerimus, et naturae, qua docemur, quam sit dura rerum charissimarum priuatio, partes suas dederimus, eosdem, inquam, quorum peculiare vulnus est, curabimus ad consolationem
20 reuocandos, atque eis demonstrata humanitatis nostrae conditionae, communes omnium mortalium decedendi leges aequiore animo suadebimus esse tolerandas. Quapropter quum non ignoro, te ab ipsa usque adolescentia sub discip/232/lina doctissimi patris fuisse et moderationis et prudentiae et fortitudinis semper studiosum, expendas tecum, velim, ac tute iudices, quamdiu his affectibus viro sit indulgendum, qui et haberi uult, quem profitetur et
25 iudicio sapientis, non uulgi superstitione ducatur. Neque ullo modo committas, ut ipso

¹ Načela izdanja: U ovim se autografskim pismima autorski zapis u potpunosti poštuje, osim u sljedećim slučajevima: grafija tzv. *i longa* zamijenjena je znakom *i*, moderniziralo se pisanje velikoga i maloga slova te interpunkcija radi lakšeg praćenja teksta, a ispravile su se i evidentne pogreške u pisanju (npr. *superstitione* se ispravilo u *superstitione*). Sve su se kratice u izvorniku razriješile bez upozorenja. Kratica S-W = László Szalay, Gusztáv Wenzel, edd., *Monumenta Hungariae historica. Scriptores* - Verancsics Antal, *Összes munkái*, sv. 1-12 (Budapest: Eggenberger, 1857-1875)

² Oba su pisma priredena prema rukopisima iz knjižnice Széchényi u Budimpešti: Fol. Lat. 1681/1, 230v-237r i 324r-326v.

temporis decursu dolorem deponas. Hoc enim et odia hominum maxima sine conciliatore sepe uidimus deleuisse et aegritudines ademisse sine omni usu medicinarum. Unde inniti tempori, opperiri casus et a fortuna pendere, quae /232v/ ut interdum stultis etiam apprime suffragentur atque inseruiant, ita et sordidos et indignos efferre consueuerunt, ignauorum hominum esse

5 prodiderunt sapientes. At tu, qui admodum sane iuuenis, et quidem eo ipso tempore, quo virilem togam sumpseras et praeturas inire inceperas, non obscuram sane de se senatui tuo, vel me inter caeteros non omnium minimo teste, qui tum legatione in vestra civitate fungebar, spem excitasti, indignum et te et ipso patre tuo /233/ faceres, si laudem hanc non virtuti ac rationi dares, neque eum deflere desineres, quem eadem lege, qua praemisisti, non multo post,

10 tametsi post annum LXX., sequeris, quum omnia tum orta, tum oritura occidant et aucta senescant. Sed ne te, lento gradu auocans a merore, diutius in merore detineam, dum serius ad medullam consolationis accedo, queso te, mi Capelle, proponas tibi ob oculos praestantissimi patris tui virtutes, quibus ille in ista vestra republica, quamdiu vixit, semper cum summa gloria floruit. Mores enim habuit iucundos, graues et magna dignitate conspicuos. Ille et vir et

15 orator /233v/ bonus, ille acutus philosophus, ille subtilis ac verax theologus, et ne ennarrem singula, in omnibus ille VII. liberalibus artibus fuit sane consumatissimus. Trium vero linguarum eruditionem ita erat consequutus, ut Haebraice, Graece ac Latine et scriberet et loqueretur, idque adeo facile et expedite, ut cum iis natus esse videretur. Ingenio autem atque animi praestantia, qua pollebat in gerendis rebus, plurimae legationes et nouorum insignium ac titularum equestris dignitatis, /234/ quae iam familiae tuae potest esse hereditaria, testantur

20 accessiones. Quanta ad hec vixerit aequitate, quanta vbique gesserit sese moderatione atque integritate, prouinciae quibus praefuit, palam et cum laude loquuntur. Nec postremo fidem atque consilium eius vr bani magistratus et defensiones clientum non extollunt, quum et senatorius ordo, ut mihi nunciatur, eum tanquam Valerium quendam Publicolam suum

25 communi totius ciuitatis lamentatione desiderauit. Multa hic alia ornamenta, variaeque dotes nobilissimi parentis tui recenseri possent, quibus ille et ma/234v/iores suos aequauit, et vobis iunioribus suis praebuit lumen, quo eorum claritudinem non imitari solum, sed etiam assequi atque augere possitis, nisi a ratione epistolae in orationem rerum grauitate delabi pertimescerem. Concludam itaque paucis. Anno enim superiore, quo praeter eras Muriani, quum essem ego apud te et egregie ac magna cum voluptate frueremur vna genio, ubi mihi,

6 *post se del.* et magnitudini 9-10 non ... tametsi] *sscr.* 10 post... LXX.] *in marg.* 10-11 et... senescant] *in marg.* 11 lento gradu] *sscr.* 12 mi] *sscr.* 15 subtilis] *sublimis S-W* 17 consequutus] *consequutas S-W* 21 moderatione atque] *sscr.*

quae tua erat humanitas, atque gratia, nihil tecum ac cum tuis non licebat, tuque in summis
 solatiis et animi remissione summa sedulitate, qui/235/eti atque concordiae ciuitatis eius
 reparandae et constituendae intentissima cura atque studio satageres, plane perspexi, quanti
 erat parens tuus apud Venetos patricios, cuius respectu, omnes te his in rebus occupatum, non
 5 aliter excipiebant, audiebant, absoluebant, quam si vniciuique aut filius esses, aut iam maxima
 in patriam beneficia contulisses et de singulis preclarissime meruisses. Laus itaque hec
 magna, Capelle, profecto est et maiorem in modum celebris. Sed maior ex ea vobis petenda
 est consolatio. Si enim et charissimo et optimo parente priuatus es, ut es /235v/ etiam
 praestanti, scito fuisse mortalem. Ea tamen tibi, caeterisque posteris suis de se reliquit
 10 monumenta, quae quum sint immortalia et gloria digna sempiterna, eorum memoria abstersis
 tandem lachrymis laetus cum tuis fratribus perfruire, simulque, ut iam vos quoque patres esse
 possitis, nauate operam et contendatis, ut vestrum virtutibus meritisque in rempublicam
 aequiparetis ac in posterum curetis, ut prudenter leges humanitatis perferatis. De naufragio
 autem fratrum et bonis ac supellectile tota in reditu ex Cypro mari atque igni /236/
 15 amissis, itidem equidem atque vos permoleste tuli, execratusque sum casum et fortunam mirifice
 admiratus, cui non satis fuit patrem vobis eripuisse, nisi et piratas in vos immittendo, aquis
 bona vestra hauriret partim, partim igni absumeret, ut in vestrum detrimentum ad perniciem,
 quam latrones vobis intenderant, duo quoque dissidentissima elementa concordarent. Accidit
 hoc iuxta tritum infelicitum proverbium: Nullum malum solum. Et illud, quod est maius, atque
 20 grauius, societate velut tyrannus quidam satellitibus stipatur. Sed gaudendum esse et /236v/
 hoc aliud fortunę telum leuius tibi puto existimandum, postquam ex eodem naufragio, quod
 cum bonis fratres quoque duos deprehenderat, ambo ipsi fratres euaserint. Vita enim
 superstita non deerunt opes, haeque quamquam saepius possessorem mutant, viuos tamen
 sequuntur, nec his homines a morte redimuntur, sed amissae viuus frequenter reparari solent.
 25 Quare operam date diligenter, ut patris mores ac vitam aemulantes, valetudini primum, deinde
 reipublicae vestrae studeatis. Quae duo si pro viribus vestris praestiteritis, /237/ aderit certe et
 sanis ad acquirendum facilitas, et patriae decori, commodoque seruientibus digna
 beneficiorum honorumque non decri compensatio. Petro, Paulo, Laurentio fratribus tuis meo
 nomine dic salutem; Paulo et Laurentio etiam gratuleris, quod redierint incolumes. Vale. 15.
 30 Junii 1547. Ex Transsylvania. Albae Giulae.

13 ac... posterum] *sscr.* 17-18 ad perniciem... intenderant] *sscr. pro* ad latronum perniciem 19 est maius]
mut. ex maius est 25 *post* mores *del.* aemulantes 28 Petro, Paulo] *sscr. pro* Paulo, Petro

/324/ Antonius Wrancius Joanni Bonaro salutem

Patrem tuum optimum et clarissimum virum e vivis excessisse, nunc primum sane ad me perlatum intellexi, plurimumque displicet, quod tam sero. Videbor enim in hoc officio declarandi doloris mei apud vos negligentior quodammodo, quam sit par, extitisse. Quem
 5 quidem dolorem etsi mihi non parem, neque tantum usurpem, quantus est filiorum, tamen in deflendo homine mihi benevolentissimo et prope altero parente nulli amicorum eius concessero. Verum de obitu eius, qui omnium bonorum summorumque hominum testimonio dignissimus erat, ut immortalis in humanis permansisset, nolo doloris huius magnitudinem pluribus verbis demonstrare, ne /324v/ tuo apponere incrementa, tibi tam grave vulnus,
 10 quamvis iusta ac debita observantiae meae in eum commemoratione acerbius facerem et quasi renovarem, contentus itaque propria conscientia. Qua scio te nihil dubitare de mea erga domum Bonariam voluntate, quodque non solum consolari te et revocare a luctu vellem, sed etiam quod cupiam, ut et tu et tui omnes tanta felicitate tamque continenti ac diutino rerum successu frueremini, ut nunquam alterius fortunae vultus videretis, nunquam alterius a leticia
 15 status vices sentiretis, viveretis alioqui ultra quam cuippiam /325/ hominum etiam beatissimorum natura concesserit. Atqui quoniam genus humanum non est conditione tam praeclara, et laetis tristibusque, uti aut haec aut illa obvenerint, pro divinae providentiae et sapientiae ordinatione vtendum est, donec in patriam ex hac peregrinatione evadamus: oro te, feras aequius charissimi parentis casum, eaque re potissimum consoleris, quod quum ille
 20 mortalis fuerit natus, immortalem gloriam suis, sibi nomen atque memoriam compararit, quodque in terris ita vixerit, ut in coelis Deo quoque gratissimum civem esse vel ex eo dubitare non debemus, quod multos /325v/ in multis regnis conturbari obitu eius ob raras virtutes ac dotes, quibus in extremi etiam orbis partibus celeberrime noscebatur, facile mihi

3 displicet] *sscr. pro doleo* 3 post enim *sscr. et del.* quodammodo negligentior 4 doloris] *sscr. pro meroris* 4 negligentior... par] *sscr. et in marg.* 4 extitisse. Quem] *mut. ex extitisse, quem* 5 dolorem] *sscr. pro merorem* 5 etsi mihi] *mut. ex mihi etsi* 5 usurpem] *sscr. pro usurpem* 5 post filiorum *sscr. et del.* usurpem 5 post filiorum *del.* nulli 5 post tamen *del.* amicorum eius 6 altero] *sscr. pro vero* 6 nulli... eius] *sscr.* 7 Verum] *sscr. pro Sed* 7 post omnium *del.* sane 7 summorumque hominum] *in marg.* 8 permansisset] *sscr. pro extitisset* 8 post huius *del.* mei 9 verbis demonstrare] *sscr. pro recensere* 9 post verbis *del.* exponere 9 post ne *del.* eum ipsum dolorem longius exponendo 9 post tuo *del.* maiora 10 observantiae] *sscr.* 10 in eum] *sscr.* 10 acerbius... quasi] *sscr.* 11 contentus] *ita, sed melius esset contentus ero* 11 contentus itaque] *mut. ex verum contentus* 11 itaque] *sscr.* 16 Atqui] *sscr. pro Tamen* 17 praeclara] *sscr. pro praestanti* 18 evadamus] *sscr. pro euolvamur* 20 fuerit natus] *mut. ex natus fuerit* 21 Deo] *sscr.* 21 post quoque *del.* Deo atque angelis quam 22 conturbari... eius] *sscr. pro angi eius desiderio* 22 post raras *del.* illius 23 facile] *sscr. pro facillime*

persuadeo. Igitur quiescat in pace sanctissima eius anima et fruatur Christo suo, quem hic adhuc ita induerat, ut nondum carnis velamento deposito in celestibus versaretur. Tibi ac tuis fratribus, ut generis facultatumque, quas vobis maior quam privatus reliquit, illius sitis successores, ita et virtutum et nominis et glorię felicitatumque omnium, quae illi maxime non defuerunt, firmam atque diutinam praecor hereditatem. /326/ Stanislavis duobus, alteri Lasco amplissimo Syradiensi palatino, alteri Bonaro fratri tuo nobilissimo iuveni et Anselmo Ephorino cupio maxime commendari; quod munus ne praeteras, tametsi gravissimo luctu occupatus, etiam atque etiam rogo. Vale. XIII. Augusti 1549. Albae.

1 eius anima] *mut. ex anima eius* 3-4 facultatumque... successores] *sscr. et in marg. pro atque operum tanti patris legitimi successores sitis. Heredes sitis tanti patris, sic* 6 fratri tuo] *om. S-W* 6 nobilissimo iuveni] *sscr. 7 post Ephorino del. medico maxime* 7 maxime] *sscr.* 7 munus ne praeteras] *mut. ex ne praeteras munus*

